

VERONIKA ZÝKOVÁ / 13. 1. 2017

Oldřich Daněk

Oldřich Daněk (16. 1. 1927 – 3. 9. 2000), prozaik, dramatik a scenárista, se uplatnil také jako divadelní, filmový a televizní režisér. U příležitosti nedožitých devadesátých narozenin tohoto autora si v souhrnném textu připomínáme jeho různorodou tvorbu.

Oldřich Daněk pocházel z Ostravy, před absolvováním reálného gymnázia byl totálně nasazen. Po jeho dokončení nastoupil jako herec do Divadla mladých, dnešního Divadla Petra Bezruče, a od roku 1946 studoval herectví a režii na pražské DAMU, kde byli jeho učiteli Jindřich Honzl či Karel Höger. Obory absolvoval v letech 1950, respektive 1951. Svou absolventskou dramatickou prvotinu *Večerní fronta* inscenoval ve školním divadle DISK. V letech 1950–1953 byl režisérem Krajského oblastního divadla v Hradci Králové a následně 1954–1956 šéfem liberecké činohry Divadla F. X. Šaldy, kde rovněž režíroval.^[1]

Od roku 1956 pracoval externě pro FS Barrandov, poté od roku 1958 jako dramaturg a scenárista. Byl autorem námětu a scénáře psychologického dramatu ze současnosti *Zde jsou lvi* (1958) režiséra Václava Kršky. Snímek v hlavní roli s Karlem Högerem coby „rozpolceným“ důlním inženýrem Štěrbou byl spolu s dalšími filmy kritizován na neblaze proslulé banskobystřické konferenci.^[2]

Méně problematickou látku ze současnosti Daněk publiku nabídl ve filmu *Ošklivá slečna* (1959, snímkem jsem se podrobně zabývala [zde](#)), na němž se podílel jako autor námětu, scénáře a pomocný režisér Miroslava Hubáčka. Film odehrávající se v Daňkovi velmi dobře známém prostředí Liberce nabídl jednu z nejzajímavějších hereckých příležitostí Daně Medřické, která se opět sešla před kamerou s Karlem Högerem.^[3] Titulní roli účetní revizorky, která z Prahy přijede prošetřit do místního nakladatelství zpronevěru, psal Medřické přímo „na tělo“, stejně jako Högerovi jeho světáckého redaktorka Štefla.

V roce 1960 režíroval Oldřich Daněk svůj první snímek, k němuž napsal námět i scénář – *Tři tony prachu*. Děj zasadil do prostředí Ostravy, kde se na pozadí měření prašnosti odehrává proměna přátelství v milostný vztah vdané hygieničky Frágnerové (Blanka Bohdanová) a inženýra Spáry (Elo Romančík). Daněk stejně jako v řadě svých dalších děl, ať už zasazených do tehdejší doby nebo hluboké minulosti, konfrontuje své postavy s otázkami vlastní zodpovědnosti a nejrůznějšími morálními dilematy. Proti sobě staví odlišné postoje. Úspěšnější je pochopitelně v těch dílech, která nejsou svázána dobově poplatnými normami.

Tři tony prachu (foto: Národní filmový archiv)

Vztahové dilema řeší také hrdinka dalšího Daňkova filmu *Pohled do očí* (1961), jehož byl současně režisérem i scenáristou, když přepracoval svou divadelní hru. Třicetiletá rozvedená Olga (Jiřina Jirásková) volí mezi sňatkem bez lásky a následováním odkazu svého otce, komunisty, jehož zabilo gestapo. V souvislosti s tímto filmem se v dobové recenzi dočítáme: „Jedním z příznačných rysů Daňkova autorského rukopisu je komornost (což, samozřejmě, neznamená zúžení problémové). Jako sevřené komorní drama s omezeným okruhem aktérů staví i *Pohled do očí*.“^[4]

Komornost či minimalismus bývá v souvislosti s Daňkovým rukopisem zmiňován často. V souvislosti se širokoúhlým historickým dramatem *Spanilá jízda* (1963) píše Jaroslav

Stuchlý o tom, že autor „vyvázal historický žánr (konkrétně dobu husitského hnutí) z těžkopádné popisnosti a ilustrativnosti bolševických dějepisných příruček, jimiž se vyznačovala předešlá dekáda. Namísto ideologické masáže tak mohl být divák svědkem z historického hlediska pečlivě podloženého existenciálního (a do jisté míry i spirituálního) dramatu s bergmanovskými ozvuky a nečekaně otevřeným koncem.“ [5] Příběh z doby husitských válek zaujme vedle hereckých výkonů také využitím subjektivní kamery Josefa Illíka, díky níž vidíme bojovou vřavu očima utíkajícího protagonisty, Ondřeje Keřského z Řimovic (Petr Kostka).

Zdaleka ne tak úspěšná jako divadelní trilogie *Svatba sňatkového podvodníka* (1961), *Svatba s podvodem aneb Podvod se svatbou* (1965) a *Sňatková podvodnice* (1968) byla komedie *Lov na mamuta* (1964), jež měla o rok dříve divadelní premiéru. Barevný film, odehrávající se na půdě Výzkumného ústavu, pracuje s hudebními čísly a je ozvláštňován dokumentárními záběry. Bohužel však netradiční love story, kterou Daněk podle vlastního scénáře zrežíroval, z mnoha důvodů nefunguje. Obstaral také námět a scénář k hravé černobílé hudební komedii *Prosím nebudit* (1962), ve které je využit barevný materiál pro snové sekvence, během nichž se protagonistka Helena (Jana Hlaváčová) ocitá v pozoruhodných dekoracích. Nepříliš se ví, že Daněk byl také autorem námětu a spoluscenáristou úspěšné crazy komedie *Konec agenta W4C prostřednictvím psa pana Foustky* (1967). [6]

Druhým celovečerním filmem, v němž se Daněk obrátil do minulosti, je *Královský omyl* (1968), stejně jako *Spanilá jízda širokouhlý*, zasazený téměř celý do zdí hradu Týřov a spoléhající na herecké výkony Miroslava Macháčka a Jany Hlaváčové. „V *Královském omylu* postoupil Oldřich Daněk v nastoleném minimalismu ještě o krok dál. Do scénáře zapracoval motivy ze svého vlastního románu *Král utíká z boje* (v názvu jde o narážku na údajný heroický výrok slepého Jana Lucemburského během bitvy u Kresčaku) a pozornost soustředí na epizodu, která se v dějepisných učebnicích objevuje většinou jako poznámka pod čarou (pokud se v nich vůbec objevuje).“ [7]

Královský omyl (foto: Státní fond kinematografie)

Posledním zápisem v Daňkově filmografii je autorství předlohy k muzikálově pojednanému filmu ze středověku *Dva na koni, jeden na oslu* (1986, r. Jiří Sequens). Coby herec se objevil v malých rolích – jako divák na hokeji v psychologickém filmu Jiřího Weisse *Taková láska* (1959) a sám sebe si zahrál ve snímku Zdenka Zaorala, *Poutníci* (1988), zasazeném na Šumavu.

V roce 1973 se stal spisovatelem z povolání a příležitostným televizním režisérem. Zatímco Daňkova práce ve filmu není příliš rozsáhlá, televizní tvorba je mnohem početnější. Daněk spolu s Janem Otčenáškem napsal proslulý seriál *Byl jednou jeden dům* (1974) režiséra Františka Filipa, jenž zachycoval osudy nájemníků jednoho pražského domu během nacistické okupace. Scenáristicky se podílel i na dalším seriálu odehrávajícím se v jednom domě, ovšem už panelovém, *Dnes v jednom domě* (1979). Některé z TV inscenací rovněž režíroval: *Muž v pralese* (1971), *Dva útržky ze života muže* (1976), *Raněný lučištník* (1979), *Druhá první dáma* (1980), *Žena z Korinta* (1986), *Španělé v Praze* (1988), *Opouštět Petrohrad* (1991), *Kadeř královny Bereniké* (1993) a *Pilát Pontský, onoho dne* (1991), k níž podle Bulgakova napsal scénář Zdeněk Bláha. Podle svých dramatických textů zrežíroval známý televizní cyklus *Z hříček o královnách* (1994–1995). Pro úplnost uveďme také Daňkovy scénáře, jež v televizi režírovali jiní: *Prometheus* (1958, r. Jan Matějovský), *Pařížský kat* (1968, r. Jan Matějovský), *Kardinál Zabarella* (1968, r. Jan Matějovský), *Břetislav a Jitka* (1974, r. Jiří Bělka), *Cesta na Borneo* (1983, r. Pavel Háša), *Záviš a Kunhuta* (1985, r. Otakar Kosek), *Bankovní dům Daubner* (1989, r. Pavel Háša) a *Dvě washingtonská ohlédnutí* (1998, r. Pavel Háša).^[8]

Daněk se ovšem profiloval také jako dramatik. Jeho nejúspěšnější hrou byla *Vévodkyně valdštejnských vojsk*. Ta se na scéně Národního divadla v režii Miroslava Macháčka hrála od roku 1980 do roku 1986. V roce 1985 vznikl televizní záznam této inscenace. Zaznamenáno je také představení inscenace *Válka vypukne o přestávce* (1978), jež mělo v Realistickém divadle Zdeňka Nejedlého premiéru v roce 1976. Hlavní roli bilancujícího herce ztvárnil Josef Vinklář. Tuto hru režíroval sám Daněk, který poznamenal: „Rozdíl mezi filmovou a divadelní režii vidím hlavně v tom, že ve filmu může herec mnohem méně pomáhat než na divadle. Všechno drží v ruce režisér, sám vytváří rytmus a atmosféru. A krom toho – ve filmu znamená každý natáčecí den

premiéru.“[9] Některé Daňkovy hry, zejména apokryfní, se díky své nadčasové povaze stále objevují v repertoáru divadelních scén.

Nedílná část Daňkovy tvorby je spjata s rozhlasem. Během šedesátých let vznikla trojice komorních her – *Dialog v předvečer soudu* (1966, 1967) mezi prokurátorem a lékařem, *Dialog s doprovodem děl* (1967) mezi vynálezcem penicilinu Alexandrem Flemingem a generálem během první světové války a *Dialog ve spirále* (1969, smazán 1980). Jak zmiňuje Alena Štěrbová, „díličí tematické celky, jednotlivé motivy i obdobné postavy z těchto rozhlasových scénářů najdeme v pozdějších Daňkových televizních hrách i televizních inscenacích.“[10] Například v roce 1983 byl *Dialog s doprovodem děl* natočen v Československé televizi Pavlem Hášou, v hlavních rolích s Viktorem Preissem a Josefem Vinklářem. *Steelfordův objev* (1954) měl několik měsíců po rozhlasové premiéře také divadelní premiéru – v Jihočeském divadle v Českých Budějovicích. Příkladů transmediálního převodu Daňkových děl by však bylo mnohem víc.

„Exkluzivně“ pro rozhlas vznikla rozverná stereofonní „parodie na gangsterské příběhy“ *Přepadení Národní banky* (1969) v režii Jiřího Horčičky. Ta se uvedení dočkala až v roce 1990. Důvodem byl zřejmě autorův podpis Dvou tisíc slov v roce 1968, ale pokud se zaposloucháme do *Přepadení*, nalezneme pasáže, které musely být z pohledu tehdejších vedoucích činitelů problémové. Ke spolupráci s rozhlasem se Oldřich Daněk vrátil po roce 1989 převážně apokryfy v režii Josefa Henkeho – *Vzpomínka na Hamleta* (1994), *Rozhovor v Delfách* (1997), *Bibý had* (2000) či *Rudolfínská noc* (2003).

Poznámky:

[1] Biografické informace a bibliografický soupis viz <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=280&hl=dan%C4%9Bk>

[2] Podrobně o konferenci viz Klimeš, Ivan. Filmaři a komunistická moc v Československu. Vzrušený rok 1959. *Illuminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 16, č. 4 (56), (2004,) s. 129–138. Banská Bystrica 1959. Dokumenty ke kontextům 1. festivalu československého filmu. Tamtéž, s. 139–222.

Více k tématu viz Kohoutek, Jan. *Ideologická komise ÚV KSČ a československá kinematografie v liberalizačním procesu 60. let (Příspěvek k dějinám cenzury)*. Bakalářská diplomová práce. Brno 2007: Ústav filmu a audiovizuální kultury FF MU. Na s. 20 se mj. dočítáme: „Další skupinu nevhodných filmů tvořily ty, v nichž vystupoval jednotlivec, kterému společnost nějakým způsobem ukřivdila. Jako příklady byly uvedeny *Škola otců* a *Zde jsou lvi*, tedy filmy, které postihl zákaz jako důsledek Banské Bystrice. Kromě snímků samotných byl kritizován i představitel jejich hlavních postav: ‚Karel Höger ve svých rolích vytváří přímo prototyp rozkolísaného intelektuála se silným národně socialistickým laděním.‘ [NA, f. KSČ-ÚV-10/5, sv.1, a.j.4, bod 2, s. 2.] V čem přesně se to projevovalo zpráva neuvádí a v rozpacích z tohoto nařknutí byli i samotní členové komise, což plyne ze zápisu z následné schůze a také z toho, že zmíněná formulace je v textu zprávy podtržena tužkou a je k ní připsán otazník. Navíc film *Škola otců* získal státní cenu schválenou samotným Politbyrem, takže mnoho členů Ideologické komise si netrouflo zpochybňovat toto rozhodnutí.“

[3] Spolu se předtím objevili již ve filmech *Mikoláš Aleš* (1951) či *Zde jsou lvi* (1958).

[4] Pitterman, Jiří. Pohled do očí. Komu? *Film a doba* 1961, r. 7, 11. 1961, s. 775.

[5] Stuchlý, Jaroslav. Když je v sázce čest. *25fps.cz*, 2. 3. 2014 [online; cit. 2017-01-13]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2014/kralovsky-omyl/>

[6] Scénář vyšel spolu s textem *Dialogu s doprovodem děl a Pařížským katem* souborně zde: *3x Oldřich Daněk*. Praha: Svoboda 1970, 122 s.

[7] Stuchlý, Jaroslav. Když je v sázce čest. *25fps.cz*, 2. 3. 2014 [online; cit. 2017-01-13]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2014/kralovsky-omyl/>

Jako prozaik Daněk debutoval historickým románem *Král utíká z boje*, jenž tvoří spolu s romány *Král bez přílby* a *Vražda v Olomouci* volnou trilogii. Ta zahrnuje dobu posledních Přemyslovců až k nástupu Jana Lucemburského na český trůn. Viz <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=280>. O historickém románu *Král utíká z boje* viz <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1401>.

[8] Viz

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=280&hl=dan%C4%9Bk>

[9] Psychlová, Bohumíra. Tři tuny prachu. *Kino* 1960, r. 15, 5. 5. 1960, č. 10, s. 153.

[10] Štěrbová, Alena. Bylo zahájeno. *Scéna*, č. 21/1990, s. 6.